

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЦЕНТР ЗДВН
КАФЕДРА ФІНАНСІВ І ПІДПРИЄМНИЦТВА
ЛЦДН у м.КОНОТОП
(місто знаходження НКП)

До захисту допускається
Завідувач кафедри, проф.
_____ В.М.Боронос
« ____ » _____ 20__ р.

ДИПЛОМНА РОБОТА

НА ТЕМУ:

Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації

Освітній рівень “Бакалавр”

Спеціальність «Фінанси, банківська права та страхування»

Керівник роботи:

(підпис)

І.В. Білоус
(ініціали, прізвище)

Студент:

(підпис)

Т.О. Кравченко
(ініціали, прізвище)

Група:

Суми
2020

РЕФЕРАТ

Дипломна робота. 33 с., 7 рис., 1 табл., 43 джерела.

Мета роботи – аналітичне обґрунтування обраної проблеми, опис методів дослідження та прогноз розроблених рекомендацій щодо фінансування місцевих бюджетів в умовах децентралізації.

Об'єкт дослідження – процеси фінансування місцевих бюджетів в умовах децентралізації, як інструмент забезпечення фінансової стабільності держави.

Методологічною основою роботи являються основні положення і висновки, сформульовані в наукових фундаментальних працях вітчизняних і закордонних вчених-економістів.

Методи дослідження: аналітичний, логіко-структурний підходи, статистичні та графічні методи обробки та надання інформації, а також порівняльний і економічний аналіз.

У першому розділі роботи було проведено аналіз проблеми, здійснено огляд останніх досліджень в галузі фінансів місцевих бюджетів.

У другому розділі проаналізовано бюджети державний і місцеві, розвиток території, з'ясовано практичні аспекти фінансового механізму при функціонуванні, складенні і використанні місцевих фінансів у контексті обрання джерел фінансування бюджету.

У третьому розділі запропоновано рекомендації щодо покращення використання фінансів на місцях з показниками економічної активності держави.

БЮДЖЕТ, ДЕРЖАВНИЙ БЮДЖЕТ, МІСЦЕВИЙ БЮДЖЕТ, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, ФІНАНСИ, ДЕФІЦИТ, ФІСКАЛЬНА ПОЛІТИКА, ФІНАНСОВИЙ МЕХАНІЗМ, ПОДАТКИ.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	7
1.1 Аналіз проблеми фінансування місцевих бюджетів	7
1.2 Причини розмежування фінансів в умовах децентралізації	11
1.3 Аналіз нормативно-правових документів, щодо децентралізації	13
2 АНАЛІЗ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ	15
2.1 Аналіз державного бюджету України до та після початку реформи децентралізації	15
2.2 Аналіз стану місцевих бюджетів в умовах децентралізації	18
3 ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗА РАХУНОК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ	23
3.1 Розробка пропозицій по збільшенню доходної частини місцевих бюджетів	23
3.2 Фінансові розрахунки по запропонованим заходам	26
ВИСНОВКИ	28
СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ	30

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Специфіка фінансових відносин у сучасних умовах господарювання охарактеризована їх багатоваріантністю та широким колом учасників, які перебувають під постійним впливом реформаційних процесів як у національному, так і в світовому масштабах.

У фінансовій системі України нерозв'язаними залишено численні проблеми сфери державних фінансів, а відтак реформа децентралізації для місцевих бюджетів неповністю виконує функцію регулювання соціально-економічних процесів і достатній рівень фінансування ОМС та розвитку території.

Все це свідчить про актуальність проблеми децентралізації фінансів з врахуванням проблем які виникають при збалансуванні державного бюджету на сучасному етапі розвитку економіки України, де посилюється значимість і важливість формування та функціонування фінансового механізму держави.

Значний внесок у розроблення теоретико-методологічних засад і практичних аспектів, пов'язаних із бюджетом та бюджетними відносинами, зробили такі вітчизняні вчені: М. Азаров, В. Базилевич, С. Булгакова, О. Василик, Т. Вахненко, В. Геєць, А. Даниленко, І. Д'яконова, А. Єпіфанов, І. Запатріна, М. Карлін, В. Кравченко, Г. Кучер, Л. Лисяк, І. Луніна, І. Лютий, С. Огородник, Ц. Огонь, В. Опарін, К. Павлюк, Ю. Пасічник, О. Романенко, І. Сало, В. Тропіна, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та ін..

Мета і завдання роботи. З погляду на зазначене, метою дослідження є обґрунтування сутності децентралізації при формуванні місцевих бюджетів на основі нового підходу щодо розподілу податків, з'ясування причин його виникнення та визначення способів подолання.

Мета роботи – аналіз проблем децентралізації, на вирішення якої будуть здійснені практичні рекомендації з підвищення ефективності децентралізації фінансів бюджету України для забезпечення фінансової стабілізації соціально-економічного розвитку держави.

Досягнення цієї мети передбачає вирішення таких завдань:

- проаналізувати наукові дослідження щодо місцевих бюджетів в умовах децентралізації;

-дослідити проблеми фінансування місцевих бюджетів;

-визначити причини розмежування фінансів в умовах децентралізації та нормативно-правових документів, щодо децентралізації;

-здійснити аналіз державного бюджету України до початку реформи децентралізації;

-проаналізувати стан місцевих бюджетів в умовах децентралізації;

-розробити пропозиції по збільшенню доходної частини місцевих бюджетів.

Об'єкт дослідження – процес децентралізації в місцевих бюджетах на основі аналізу прикладних проблем децентралізації при фінансуванні місцевих бюджетів в Україні.

Предметом дослідження є фінанси місцевих бюджетів

Методи дослідження. У ході дослідження використовувались загальнонаукові методи, методи порівнянь, угруповань, спостереження, обстеження, комплексної оцінки, аналітичні процедури й ін.

Структура роботи складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел.

У першому розділі роботи було проведено аналіз проблеми, здійснено огляд останніх досліджень в галузі фінансів місцевих бюджетів.

У другому розділі проаналізовано бюджети державний і місцеві, розвиток території, з'ясовано практичні аспекти фінансового механізму при функціонуванні, складенні і використанні місцевих фінансів у контексті обрання джерел фінансування бюджету.

У третьому розділі запропоновано рекомендації щодо покращення використання фінансів на місцях з показниками економічної активності держави.

Фактологічну основу роботи складають праці зарубіжних та вітчизняних вчених з теорії фінансів, статистичні та звітні матеріали служби статистики, Державної аудиторської служби України; різноманітні методичні рекомендації та законодавчі і нормативні акти в сфері фінансового контролю.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ РОЗВИТКУ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

1.1 Аналіз проблем фінансування місцевих бюджетів

Відповідно до умов розвитку економіки держави можливості фінансового механізму змінюються, як в аспекті забезпечення виконання стратегічних завдань бюджетної політики, так і в частині дотримання визначених органами державного управління тактичних цілей сфери державних фінансів.

Надмірна централізація повноважень органів виконавчої влади та відповідних фінансово-матеріальних ресурсів для їхнього здійснення, що мала місце в Україні до 2015 р., зумовила необхідність проведення реформ за принципом децентралізації з наданням значних повноважень територіальним громадам, наділенням їх більшими ресурсами задля місцевого розвитку. При цьому саме фінансову децентралізацію спрямовано на забезпечення спроможності органів місцевого самоврядування через самостійність. Разом із тим перші роки реалізації бюджетної реформи з одночасним проведенням добровільного об'єднання територіальних громад свідчать про наявність немалих проблем щодо формування місцевих бюджетів та здійснення видаткових повноважень.

Проблеми місцевих бюджетів завжди були в центрі уваги науковців і фахівців, серед них О. Василик, Я. Казюк, В. Кравченко, О. Кириленко, І. Луніна, В. Мамонова, К. Павлюк, І. Чугунов, С. Юрій та ін. Їхні публікації присвячено дослідженням питань бюджетної системи України в цілому, бюджетного процесу та міжбюджетних відносин, теоретико-прикладних засад управління публічними ресурсами тощо. В останні роки виконується багато аналітичних досліджень, що базуються на моніторингу процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування, який регулярно проводиться Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України [3].

Разом з тим із початком добровільного об'єднання територіальних громад та фінансової децентралізації актуалізуються питання науково- методичного супроводу процесів реформування, зокрема тих, що пов'язані із забезпеченням спроможності громад у реалізації місцевого самоврядування, серед яких у першу чергу мобілізація надходжень до бюджетів та ефективного використання бюджетних видатків об'єднаних громад.

Метою дослідження є узагальнення основних положень фінансової децентралізації та обґрунтування необхідності законодавчих змін, спрямованих на посилення можливостей місцевих бюджетів щодо виконання делегованих і переданих державою повноважень.

Як відомо, одним із принципів реформування органів місцевого самоврядування є додержання принципів правової, організаційної та фінансової спроможності місцевого самоврядування, що визначено в Концепції реформування місцевого самоврядування від 1 квітня 2014 р. [2].

На виконання поставлених Урядом завдань щодо зміцнення самодостатності місцевих бюджетів було прийнято зміни до Податкового та Бюджетного кодексів України, які вже сьогодні допомагають при вирішенні багатьох питань розвитку територій і розвитку бізнесу в цілому на місцях.

До місцевих бюджетів було спущено низьку податків, а також запровадженні нові збори. Зокрема, в умовах децентралізації з 1 січня 2015 р. відповідно до згаданих вище законодавчих змін, прийнятих у грудні 2014 р., запроваджено такі нововведення [1;4].

1. З 2015 р. відсутній розподіл дохідної частини загального фонду на перший та другий кошики, або доходи, що враховуються або не враховуються при визначенні обсягу міжбюджетних трансфертів.
2. Відмінено дотацію вирівнювання та вилучення коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету, замість цього введено базову та реверсну дотації.
3. Встановлено новий норматив розподілу між бюджетами податку на доходи фізичних осіб до бюджетів об'єднаних громад 60 %, до районного бюджету

60 % (раніше було 50 %), до обласного 15 % (раніше – 25 %), до державного бюджету 25 % (раніше – 0 %), до сільських, селищних, міських міст районного значення бюджетів – 0 % (раніше 25 %).

Окрім того, проведено деякі зміни та нововведення щодо самого податку на доходи фізичних осіб, а саме:

- запроваджено податкове навантаження на великі заробітні плати, через зміну методу оподаткування (в розрахунку на місяць): 20 % – для доходів понад 10 мінімальних заробітних плат (з суми перевищення); 15 % – для доходів до 10 мінімальних заробітних плат,;
- продовжено дію військового збору та оподаткування військовим збором пасивних доходів;
- підвищено ставки податку для пасивних доходів (процентів, інвестиційного прибутку, роялті) з 15 до 20 %;
- встановлено оподаткування за ставкою 5 % спадщини вартістю більше 1 млн грн (перший ступінь споріднення);
- знижено поріг податкового навантаження з пенсій від 10 тис. грн з розрахунку на місяць до трьох розмірів мінімальної заробітної плати та визначено 15 % як ставку оподаткування суми перевищення [11].

4. Внесено зміни до переліку місцевих податків і зборів: скасовано з 1 січня 2015 р. місцевий збір за провадження деяких видів підприємницької діяльності; до місцевих податків віднесено податок на майно, який включає: плату за землю (земельний податок і орендна плата, який із спеціального фонду передається до загального фонду, при цьому його базу розширено за рахунок залучення до оподаткування комерційного (нежитлового) майна).

5. Розширено перелік надходжень до загального фонду місцевих бюджетів шляхом передачі зі спеціального фонду єдиного та екологічного податків, а також, як вище згадувалося, податку на нерухоме майно.

6. Запроваджено було здійснення з реалізації суб'єктами господарювання роздрібною торгівлі підакцизних товарів за ставкою 5 % вартості реалізованого товару та 100 %-ве його зарахування до місцевого бюджету акцизного податку (нагадаємо, що платниками акцизного податку є суб'єкти господарювання).

7. Оптимізовано кількість груп платників єдиного податку – скорочено до чотирьох (раніше було шість груп), при цьому 4 група платників єдиного податку з 2015 р. включає сільськогосподарських товаровиробників або платників, які раніше сплачували фіксований сільськогосподарський податок.

Вважаємо за доцільне відмітити такий аспект реформування місцевого самоврядування та фінансової децентралізації. Згідно із законодавством, після добровільного об'єднання кількох сіл, селищ, міст в одну територіальну громаду, їхні бюджети об'єднуються в один бюджет ОТГ, до якого починають зараховуватися 60 % податку на доходи фізичних осіб, який уже два роки відсутній серед джерел надходжень до сільських, селищних, міських міст районного значення бюджетів.

Як свідчить проведене дослідження, незважаючи на те, що темпи зростання місцевих бюджетів об'єднаних територіальних громад у 2016 р. та за дев'ять місяців 2017 р. є кращими порівняно з такими ж показниками інших місцевих бюджетів, залишається немало проблем щодо функціонування бюджетів ОТГ.

Необхідно підкреслити, що регулятивний вплив бюджетно-податкових інструментів на балансування державного бюджету в Україні недостатньо реалізований, у тому числі й в аспекті усунення негативних наслідків бюджетного дефіциту. Наголошено, що завдання подальшої оптимізації фінансового механізму управління бюджетним дефіцитом полягає не у розширенні переліку фіскальних інструментів, а саме у підвищенні ефективності їх застосування [3].

1.2 Причини розмежування фінансів в умовах децентралізації

Необхідно відзначити, що розмежування надходжень податків, в тому числі податку на доходи фізичних осіб між місцевими та державним бюджетами не дає можливості ведення органами місцевого самоврядування обліку податку в розрізі платників. Це є негативною тенденцією і не розширює можливості які можна було б використати на користь ОМС. Те ж саме можна відзначити і по ситуації, що складається щодо платників, які сплачують внески і за іншими податками:

- єдиний податок з сільськогосподарських товаровиробників, у яких частка сільськогосподарського товаровиробництва за попередній податковий (звітний) рік дорівнює або перевищує 75 %;

- екологічний податок;

- грошові стягнення за шкоду, заподіяну порушенням законодавства про охорону навколишнього природного середовища внаслідок господарської та іншої діяльності [24].

Необхідно підкреслити, що саме здійснення видатків на функціонування й розвиток громади є завданням органів місцевого самоврядування, доходи місцевого бюджету є засобом їхнього покриття. Це означає, що без мобілізації відповідних надходжень до місцевих бюджетів (і відповідного аналітичного контролю органами місцевого самоврядування на місцях) неможливо виконувати надані державою та власні повноваження.

У зв'язку з цим кожна місцева рада (різного рівня бюджету) для правильності планування повноти надходжень до бюджету повинна володіти інформацією про стан фактичної сплати податків та зборів, а також про платників податків, які перебувають та здійснюють свою підприємницьку діяльність на відповідних територіях.

Хоча держава, безперечно, фінансово підтримує місцеве самоврядування, бере участь у формуванні доходів місцевих бюджетів, здійснює контроль законного, доцільного, економного, ефективного витрачання коштів, а також належного обліку їх за допомогою фіскальних органів, проте органи місцевого самоврядування сьогодні не мають доступу до відповідної інформації щодо платників податків та сплачених сум. Задля покращання ситуації з цього питання, вважаємо за необхідне запровадження таких заходів:

1) організація автоматизованого оброблення інформації про сплату податків та інших обов'язкових платежів фізичними особами в режимі комп'ютерної мережі з безпечним доступом посадових осіб місцевого самоврядування, які займаються аналізом та плануванням бюджету;

2) взаємодія територіальних органів Державної фіскальної служби України з органами місцевого самоврядування з метою забезпечення контролю правильності та своєчасності сплати фізичними та юридичними особами податків та інших обов'язкових платежів;

3) організація нормативно-довідкової інформації для взаємодії державних податкових інспекцій всіх рівнів з іншими органами виконавчої влади [27].

До недавнього часу переважна більшість місцевих бюджетів фактично були дефіцитними, тобто мала місце хронічна нестача бюджетних коштів для виконання відповідних зобов'язань, визначених бюджетним законодавством. Довгоочікувана реформа щодо посилення фінансової спроможності територіальних громад дала змогу отримати додаткові кошти до місцевих бюджетів у середньому по Україні на 50 %, а до бюджету Харківського району Харківської області навіть на 70 %. Розвиток громади можливий лише за умови, що кошти, які надійшли до місцевих бюджетів за результатами децентралізації, буде підвищення якості життя мешканців.

Між тим законом про державний бюджет на 2017 р. органам місцевого самоврядування передано повноваження щодо фінансування оплати енергоносіїв по КЗ ОМС, комунальних послуг для закладів охорони здоров'я, загальноосвітніх навчальних закладів, а ще й видатки на компенсацію за пільговий проїзд пільговим категоріям громадян автомобільним та залізничним транспортом (раніше ці компенсації надходили з державного бюджету до місцевого бюджету). Усе це відволікає велику частину бюджетних ресурсів, що унеможлиблює фінансування місцевого економічного розвитку навіть за умови значного порівняно з попередніми періодами збільшення доходів місцевих бюджетів.

1.3 Аналіз змін нормативно-правових документах, щодо децентралізації

Розглянемо основні зміни які відбувались і відбуваються в нормативно-правовому полі при реформі децентралізації в Україні.

Якщо подивитись на Закону України “Про Державний бюджет України на 2018 рік” то ми побачимо, що в ньому були зміни до підходу при формування місцевих бюджетів, а саме [8,9]:

– фінансування гарантованих державою пільг з оплати житлово-комунальних послуг, що потребуватиме значних обсягів фінансових ресурсів (зазначимо, що пільги по Харківській області у 2017 р. складають 700,3 млн грн, із них по Харківському району – 30 млн грн при загальному обсязі бюджету 1 000 млн грн);

– фінансування гарантованих державою пільг із безоплатного проїзду автомобільним та залізничним транспортом;

– фінансування повноважень із підготовки фахівців у державних вищих навчальних закладах I-II рівнів акредитації (поточні витрати на їхнє утримання у 2018 р. перекладаються виключно на обласний бюджет);

– щодо чинного мотиваційного механізму горизонтального вирівнювання збільшення з 50 до 80 % обсягу вилучення коштів із місцевих бюджетів до державного бюджету (реверсна дотація). [9]

Відзначимо, що така зміна механізму горизонтального вирівнювання призвела до необґрунтованого зменшення фінансового ресурсу місцевих бюджетів, які мають надходження від фізичних осіб на одного жителя (індекс податкоспроможності бюджету) вище рівня 1,1, що є межею, за якою передається відповідна реверсна дотація з місцевого до державного бюджету.

Інакше кажучи, передбачені законні зміни не тільки не мотивують громади до нарощування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті, а й виступають дестимуляторами, оскільки реальне збільшення надходжень до місцевого бюджету становиться “невигідним”: чим більше громада заробляє, тим більше у неї заберуть. Окрім того, такий підхід підсилюється забезпечення управління і утриманські настрої в органах місцевого самоврядування, простіше отримувати дотацію з державного бюджету, ніж розшукувати додаткові джерела надходження коштів [27].

2 АНАЛІЗ БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ ТА МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ

2.1 Аналіз бюджету України до початку реформи децентралізації

Бюджет держави це кровотворна система, за допомогою якої здійснюється життєдіяльність всіх галузей країни.

Аналіз державного бюджету та індикаторів соціально-економічного розвитку України дав змогу дослідити вплив певних показників на стан балансу державного бюджету, що є основою при моделюванні впливу на розвиток країни. Аргументовано, що ефективне управління бюджетним дефіцитом сприятиме підвищенню якості економічного розвитку на інвестиційно-інноваційній основі, поліпшенню макроекономічних основ грошово-кредитної стабільності, що дасть змогу покращити сальдо платіжного балансу і знизити інфляцію без погіршення динаміки ВВП. Додатково стане полегшеним управління потоками фінансового капіталу.

Доведено, що в Україні політика управління бюджетним дефіцитом, яка існує протягом останніх десяти років, неефективна, про що свідчать показники виконання державного бюджету України, наведені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1 - Показники виконання державного бюджету України *

	Номінальний обсяг (млн. грн.)			Відношення до ВВП (у %)			Джерела фінансування дефіциту державного бюджету (млн. грн.)	
	Доходи	Видатки	Сальдо бюджету	Доходи	Видатки	Сальдо	Внутрішні	Зовнішні
2000	36 229,9	35 532,6	697,3	21,3	20,9	0,4	-113,1	-584,2
2001	38 925,0	40 250,2	-1 325,5	19,5	19,8	-0,3	1 018,0	307,5
2002	45 467,6	44 348,2	1 119,4	20,6	20,1	0,5	232,8	-1 352,1
2003	55 076,9	56 120,0	-1 043,1	20,6	21,0	-0,4	280,9	762,2
2004	70 337,8	79 471,5	-10 216,5	20,4	23,0	-3,0	9 615,9	600,6
2005	105 330,2	112 975,9	-7 945,7	24,8	26,6	-1,9	6 997,5	948,2
2006	133 521,7	137 108,0	-3 776,6	24,8	25,5	-0,7	-1 030,0	4 806,6
2007	165 939,2	174 254,3	-9 842,9	23,3	24,4	-1,4	6 871,0	2 971,9
2008	231 686,0	241 454,0	-12 501,0	24,4	25,5	-1,3	8 672,5	3 829,5
2009	209 700,0	242 437,0	-35 517,2	22,9	26,5	-3,9	-9 282,7	44 799,9

* Укладено автором на основі офіційних даних Міністерства фінансів України, Державного казначейства України [28]

В результаті таб.2.1 ми бачимо, що відбувається поступове збільшення бюджетного дефіциту, що свідчить про незбалансованість державного бюджету.

Детально проаналізуємо підсумки виконання зведеного, державного та місцевих бюджетів, це нам показує, що є вплив на їх стан щодо ухвалених фіскальних рішень. Особлива увага приділена оцінці виконання місцевих бюджетів як головного фінансового механізму забезпечення населення соціальними послугами та реалізації соціальних гарантій.

Даний показник у середньому становив 1,9 %. Зростанню реального ВВП в Україні сприяло збільшення кінцевих споживчих витрат домогосподарств і валового нагромадження основного капіталу. Номінальний ВВП у 2016 році склав 2 383,2 млрд грн, або на 19,8 % більше порівняно з попереднім роком. Таке суттєве збільшення зумовлено як зростанням реального ВВП, так і значною величиною дефлятора ВВП, що відображає зміну цін на всі вироблені товари та надані послуги. У 2016 році цей показник дорівнював 17,1%. [11]

Темпи зростання промислового виробництва у 2016 році становили 2,8 % до попереднього року, при цьому у переробній промисловості приріст виробництва склав 4,3%, а в галузі постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря – 2,5%. Покращення цінової кон'юнктури на міжнародних ринках товарів національного експорту позитивно відбивалося на темпах зростання реального ВВП і промислового виробництва в Україні.

Основними чинниками зростання номінальної заробітної плати стали інфляційні процеси, відновлення економічного зростання у країні та зниження ставки єдиного соціального внеску, що надало у розпорядження підприємств і організацій додаткові фінансові ресурси. Реальна заробітна плата у середньому зросла на 9,0 % (у 2014 році її зниження становило 20,2 %).

Підвищення купівельної спроможності населення позитивно вплинуло на оборот роздрібною торгівлі, обсяг якого у 2016 році збільшився на 4,0 % щодо попереднього року.

Зведене сальдо платіжного балансу України у 2016 році було додатним – 1,3 млрд дол.США, що удвічі більше порівняно з попереднім роком. Залучення кредиту МВФ та досягнення додатного зведеного сальдо дозволили Національному банку збільшити обсяг зовнішніх резервних активів на 2,4 млрд. дол. США. У цілому показники платіжного балансу засвідчили незначний прогрес у підвищенні національної конкурентоспроможності й завоюванні нових експортних ринків, а також високу залежність фінансового рахунку від залучення іноземного офіційного фінансування, що погіршує перспективи стійкості платіжного балансу України в середньостроковому періоді.

Аналіз тенденцій формування та виконання державного бюджету України за 2000-2009 рр., 2016-2018 років дав можливість визначити основні управління бюджетним дефіцитом, а саме:

1) формування системи реального середньострокового планування, що має спиратися на достовірне прогнозування показників макроекономічного розвитку на три-п'ять років;

2) оптимізація податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності з метою надання їм можливостей бути внутрішніми кредиторами держави за фінансування бюджетного дефіциту;

3) підвищення ефективності використання коштів державних фондів;

4) забезпечення повернення державних позик з метою недопущення погіршення міжнародного кредитного рейтингу України;

5) запровадження державного механізму реінвестування доходів як додаткового джерела грошових надходжень до бюджету та ін. [28].

Необхідно підкреслити, що невід'ємною умовою ефективного використання дефіциту державного бюджету України, як інструмента макроекономічного регулювання є відповідність його обсягів, структури джерел фінансування бюджету стратегічним орієнтирам бюджетної політики держави.

Процеси забезпечення держави фінансовими ресурсами передбачають залучення і позикового капіталу, мобілізацію якого здійснюють завдяки операціям є зовнішня кон'юнктура на фінансових і товарних ринках.

Не зважаючи на загрози виникнення фінансової нестабільності, доцільно переорієнтувати статті державного бюджету для збільшення обсягів капітальних видатків без нагромадження при цьому дефіциту. Через ризики скорочення експортоорієнтованого виробництва внаслідок падіння попиту на світових товарних ринках та уповільнення розрахунків за експортними операціями, необхідно вжити комплекс заходів, спрямованих на розширення внутрішнього попиту на сегмент експортоорієнтованих товарів, і тим самим забезпечити доходи державного бюджету, які прямо залежать від внутрішнього виробництва і споживання.

2.2 Аналіз стану місцевих бюджетів в умовах децентралізації

Період створення ОТГ в різних регіонах відбувається по різному і залежив від багатьох факторів, наприклад в 2017 р. прями міжбюджетні відносини з державним бюджетом мають 366 об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ). Динаміка зростання доходів ОТГ представлено на рис.2.1 за 2014-2017 роки.

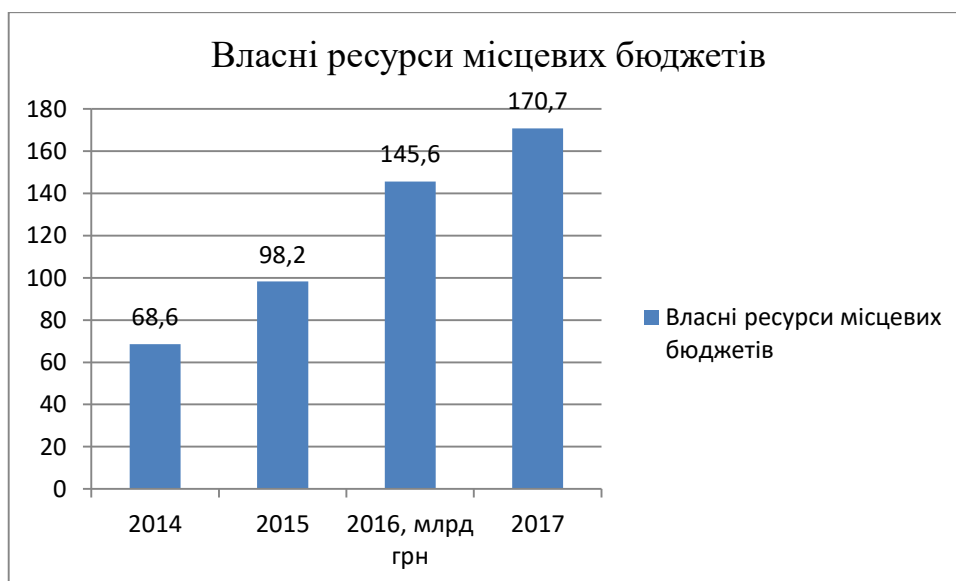

Рис.2.1 - Динаміка зростання доходів ОТГ за період 2014-2017 роки [24]

З рисунку 2. 1 ми чітко бачимо динаміку доходів ОТГ, які збільшуються і одночасно збільшують самостійності ОТГ. Далі необхідно розглянути частку місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України з реформою децентралізації.

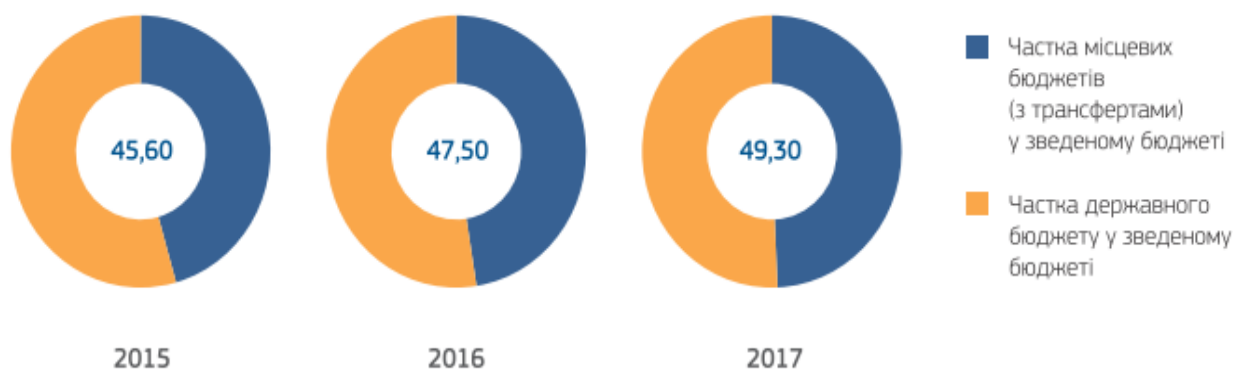

Рис.2.2 - Частка місцевих бюджетів у зведеному бюджеті України, %[24]

Ці дані рис.2.2 свідчать про тенденцію зростання обсягу ресурсів місцевих бюджетів та відповідне збільшення частки місцевих бюджетів у зведеному бюджеті.

Зміна парадигми підходів формування місцевих бюджетів передбачає: підвищення бюджетної і фінансової самостійності місцевих бюджетів; стимулювання громад до об'єднання і формування здатних територіальних громад через механізм переходу бюджетів об'єднаних громад на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом; наділення таких громад повноваженнями, рівнозначними повноваженнями міст обласного значення; позбавлення права на виконання делегованих державою повноважень органів місцевого самоврядування в селах, селищах, містах районного значення, що не об'єдналися.

Результативним показником ефективності децентралізації є кількість створених проектів за період з 2014 по 2017 роки (рис.2.3).

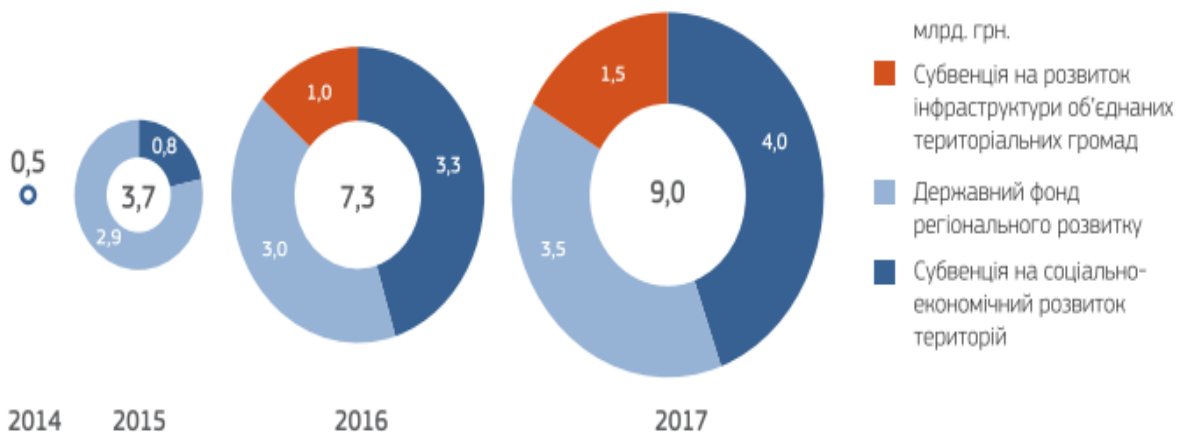

Рис.2.3 - Кількість створених проектів за період 2014-2017 роки [24]

Рис. 2.3 демонструє розвиток впровадження інфраструктурних проектів, що дозволяє розвивати громади. Динаміка свідчить про розширення можливостей інфраструктурного розширення ОТГ та набуття більшої самостійності.

Далі буде проаналізовано надходження доходів місцевих бюджетів за період 2015-2016 років на рис.2.4.

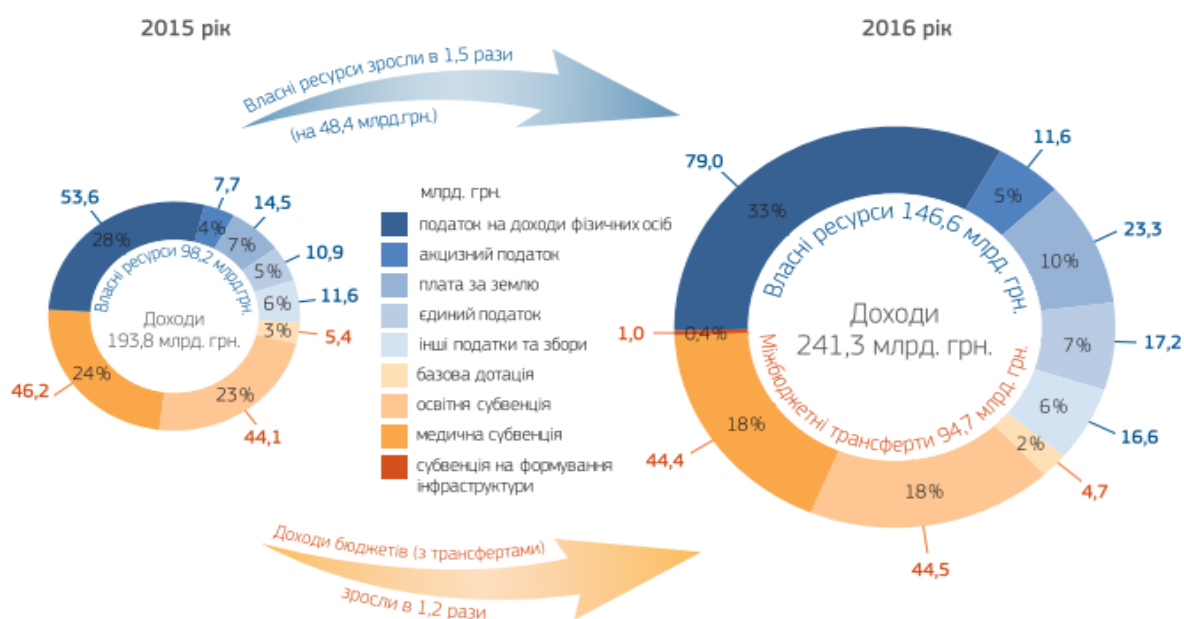
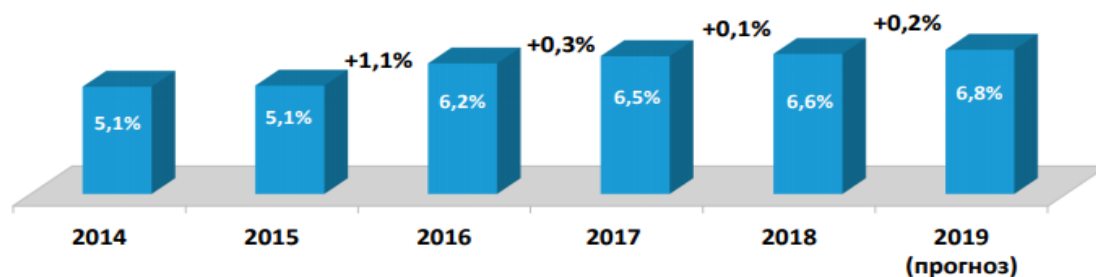

Рис.2.4 - Надходження доходів місцевих бюджетів за період 2015-2016 роки[24]

Як бачимо, наразі ситуація показує поступове збільшення доходної бази місцевих доходів, але для комплексної перебудови інфраструктури цього недостатньо, проаналізуємо частку власних доходів місцевих бюджетів у ВВП, у % на рис.2.5 та виконання власних доходів місцевих бюджетів за січень-листопад 2019 р., порівняно з січнем-листопадом 2018 року, млрд..грн. (%) на рис.2.6.

Власні доходи загального фонду місцевих бюджетів, млрд.грн.

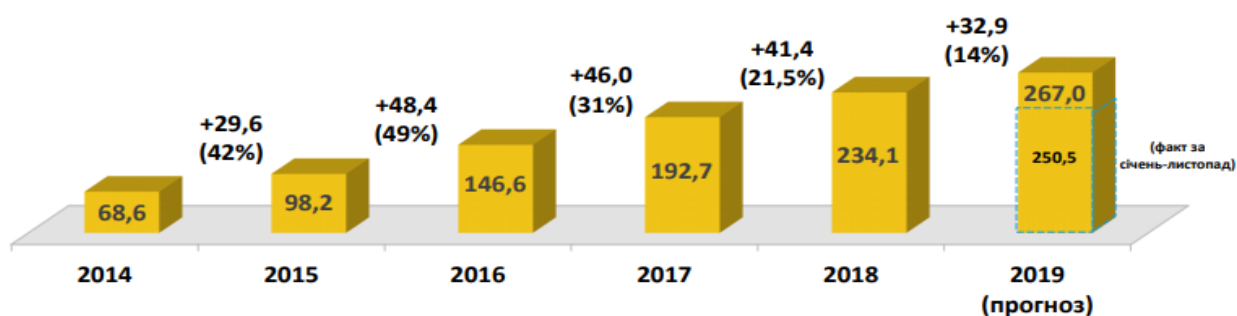

Рис.2.5 - Частка власних доходів місцевих бюджетів у ВВП, у % [11]

Рис.2.6 - Виконання власних доходів місцевих бюджетів за січень-листопад 2019 р., порівняно з січнем-листопадом 2018 року, млрд..грн. (%) [11]

Тому, на нашу думку, для вирішення поповнення бюджетів різних рівнів в Україні слід провести ряд заходів, а саме:

1. зменшити видаткову частину бюджетів;
2. нарощувати дохідну частину бюджету за рахунок збільшення оподаткування заможних верств та пом'якшення податкового навантаження для громадян з низьким рівнем доходу;
3. посилити контроль за випадками ухилення від сплати податків, тобто провести детінізацію економіки;
4. скоротити кількість працюючих\зайнятих у державному секторі економіки.

3 ШЛЯХИ ЗБІЛЬШЕННЯ ДОХОДІВ МІСЦЕВИХ БЮДЖЕТІВ ЗА РАХУНОК ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ

3.1 Розробка пропозицій по збільшенню доходної частини місцевих бюджетів

Для нас необхідно повністю розуміти яким чином збільшується бюджет країни і за рахунок чого це можна робити і необхідно розробити і запропонувати пропозиції по збільшенню доходів місцевих бюджетів. Розширення наявної доходної бази місцевих бюджетів пропонується зробити шляхом:

- збільшення відсотка зарахування екологічного податку з 45 до 80%;

- закріплення за місцевими бюджетами стабільних джерел - податку на доходи фізичних осіб за новими нормативами (бюджети міст обласного значення, районів - 70%, обласні бюджети - 15, державний бюджет – 15%, бюджет Києва - 30%) і податку на прибуток підприємств приватного сектора економіки;

- збільшення відсотка зарахування до місцевих бюджетів рентної плати за користування надрами від видобування нафти, природного газу та газового конденсату (крім рентної плати за користування надрами в межах континентального шельфу та/або виключної (морської) економічної зони України), з яких 1% – до обласних бюджетів та 4% – до бюджетів міст обласного значення, об'єднаних територіальних громад та районів (2%- до районного бюджету, 2% – до сільських, селищних та міських бюджетів у складі району);

- введення нових видів трансфертів (при здійсненні горизонтального вирівнювання податкоспроможності бюджетів міст обласного значення, бюджетів об'єднаних територіальних громад, районних бюджетів необхідно враховувати значення індексу податкоспроможності менше 0,9 – з наданням базової дотації відповідному бюджету в обсязі 90 відсотків суми, необхідної

для досягнення значення такого індексу забезпеченості відповідного бюджету). Базова дотація має компенсаторний характер і забезпечуватиме вирівнювання податкоспроможних місцевих бюджетів по закріплених доходах.

-встановлення нової системи вирівнювання по закріпленим загальнодержавним податкам (податку на прибуток і податку на доходи фізичних осіб) в залежності від рівня надходжень на одного жителя. Решта платежів вирівнюванню не підлягають і залишаються в повному розпорядженні місцевих бюджетів.

-посилення відповідальності профільних міністерств за реалізацію державної політики в освітній та медичній галузях шляхом визначення їх головними розпорядниками коштів відповідних субвенцій;

-надання права самостійного вибору установи (в органах Казначейства або установах банків) обслуговування коштів бюджету розвитку місцевих бюджетів та власних надходжень бюджетних установ (по медичній реформі це право вже набуває сили);

-спрощення процедури надання місцевих гарантій і здійснення запозичень від міжнародних фінансових організацій [27].

Все це можна побачити за допомогою рис.3.1, що представлено нижче.

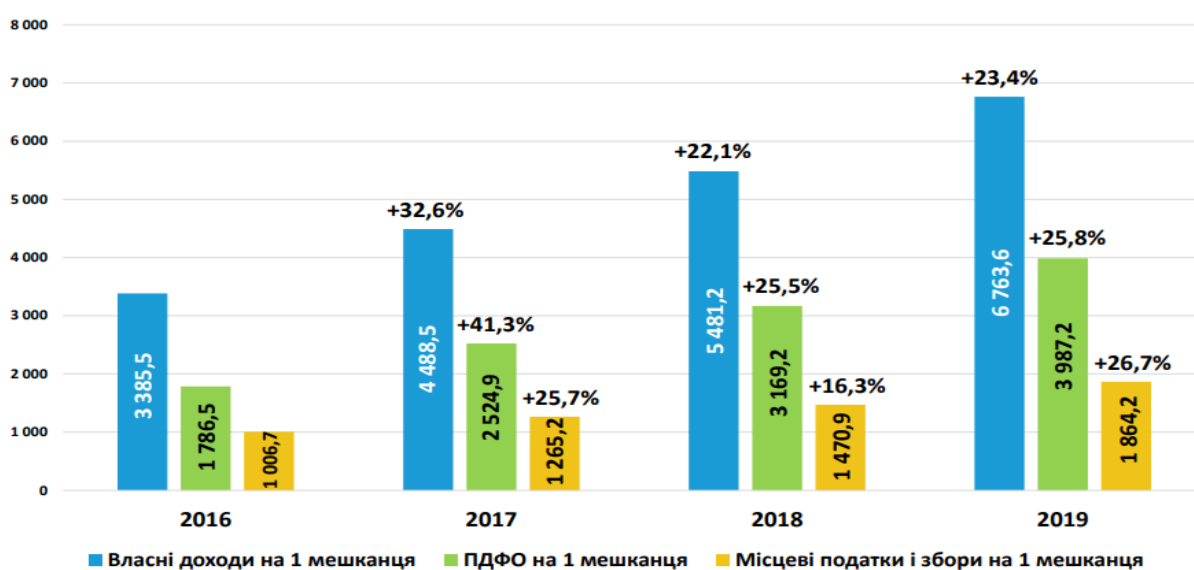

Рис.3.1 - Зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів на 1 мешканця за січень-листопад 2016-2019 рр., % та грн. [11]

В результаті розглянутого рис.3.1 ми побачили зростання доходів загального фонду місцевих бюджетів на 1 мешканця за січень-листопад 2016-2019 рр., в % та в гривня, де відслідковується збільшення власних доходів на 1 мешканця.

Ефективність фінансового механізму управління бюджетом має обумовлюватися позитивним впливом його елементів на реалізацію базових завдань економічних та соціальних трансформацій як у середньостроковій, так і довгостроковій перспективі, оптимізації податкового навантаження, зниження боргового тягара по зовнішнім запозиченням. Відповідно до зарубіжної практики бюджет є вагомим інструментом державної фінансової політики.

Обґрунтовано рекомендації з підвищення ефективності управління бюджету в Україні за такими напрямками:

- формування фінансового механізму управління бюджетом має відбуватися з урахуванням вимог об'єктивних економічних законів і закономірностей розвитку суспільства, що дасть змогу обрати оптимальні методи та форми регулювання бюджету в конкретних умовах соціально-економічної ситуації в державі;

- розширення подальшого застосування в бюджетному процесі програмно-цільового методу, який дасть можливість оптимально розподілити й зосередити бюджетні кошти на пріоритетних напрямках реалізації бюджетної політики;

- запровадження дієвого бюджетного планування із дотриманням істотних вимог – наступності та співставності планових показників за конкретними періодами в межах складеного середньострокового прогнозу;

- обґрунтування з позицій ефективності та результативності для державного бюджету процесів проведення рекапіталізації проблемних банківських установ;

- забезпечення економічної безпеки операцій з фінансування бюджету на фінансових ринках у довгостроковій перспективі.

Для прогнозування обсягу бюджету пропонуються наступні основні етапи моделювання взаємозалежностей бюджету з макроекономічними показниками розвитку:

- аналіз інформаційного забезпечення, зокрема визначення переліку макропоказників та відповідних фактичних статистичних даних;
- визначення найбільш впливових факторів на обсяг бюджету за ознаками їх економічного змісту та наявності кореляційних зв'язків із дефіцитом бюджету;
- обчислення параметрів змін бюджету за рахунок кожного з обраних вагомих факторів – макроекономічних показників;
- здійснення прогнозних розрахунків абсолютного або відносного обсягу бюджету[30].

3.2 Фінансові розрахунки по запропонованим заходам

Застосування багатофакторних регресійних моделей дає змогу отримувати достатньо ймовірні прогнозні розрахунки бюджетних надходжень, що є важливим для оцінки рівня функціональної залежності між досліджуваними показниками, зокрема обсягами валового внутрішнього продукту та іншими макропоказниками-факторами.

Автором здійснено економіко-математичне моделювання взаємозв'язку бюджету з економічними показниками розвитку за 2000-2009 рр., на засаді якого можливе прогнозування стану державного бюджету та місцевих бюджетів.

Модель бюджету має вигляд [38],:

$$Y = -0,0939 - 0,1353 X_1 + 0,1281 X_2 + 0,0443 X_3 + 0,0037 \text{ TREND} , \quad (3.1)$$

де Y – відношення суми бюджету, зафіксованого на певний квартал, до щоквартального збільшення ВВП;

X_1 – темп зростання ВВП, за кожним кварталом;

X_2 – необґрунтоване збільшення грошової маси M_3 , яка не покриває збільшення рівня цін, за квартал;

X_3 – відношення державного боргу до щоквартального збільшення ВВП.

Проведені в роботі розрахунки підтверджують, що застосування багатофакторної лінійної регресії дає змогу виявити стійкі взаємозв'язки державного бюджету та макроекономічних показників розвитку держави та використовувати отримані дані за обрання оптимальних інструментів, важелів і методів фінансового механізму для впливу на визначені пояснюючі змінні та, в підсумку, на обсяг бюджетних надходжень, бюджетного дефіциту.

На підставі використання пакета прикладних програм у роботі здійснено прогнозування параметрів моделі для результуючої змінної Y – відносного показника державного чи місцевого бюджету.

Отримано наступні висновки: якщо за інших незмінних умов щоквартальний темп зростання ВВП збільшиться на одиницю, то відношення державного бюджету, зафіксованого на певний квартал, до щоквартального збільшення ВВП зменшиться на 0,1353 одиниць.

За збільшення на одиницю необґрунтованого інфляційного зростання грошової маси, або відношення до щоквартального збільшення ВВП, залежна змінна Y збільшиться відповідно на 0,1281 та на 0,0443 од.. За результатами економетричного моделювання також виявлено, що відношення державного бюджету України до ВВП зростає в середньому на 0,37 відс. щоквартально.

Практичне застосування отриманої економіко-математичної моделі дасть змогу приймати обґрунтовані рішення органами державного управління щодо використання певних фінансових інструментів у процесі управління бюджетом у відповідності до загальнодержавних пріоритетів соціально-економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

У процесі реформування місцевого самоврядування та фінансової децентралізації необхідно не лише визначити конкретні нормативи за кожним делегованим державою органам місцевого самоврядування повноваженням, обґрунтувати можливий діапазон їхньої реалізації (мінімальне і максимальне значення) з урахуванням особливостей бюджетів різних рівнів, а й закріпити за останніми на постійній (або хоча б на тривалій) основі обсяги фінансових ресурсів, потрібних для забезпечення належного виконання таких повноважень.

Одними з проблем сучасної України є превалювання політики над економікою та перманентна боротьба суб'єктів політичних відносин, що постійно намагаються перерозподілити між собою сфери впливу, владу та економічні ресурси. Перебуваючи у постійному протистоянні та невизначеності, жоден уряд чи політична сила навіть не намагалися здійснити комплекс необхідних економічних та політико-правових реформ, особливо непопулярних, хоча й таких необхідних. Керуючись політичною доцільністю та беручи на озброєння соціально-економічний популізм, провідні політичні гравці лише прикриваються необхідністю проведення ефективних реформ, прикриваючи їх вирішенням власних інтересів.

Інакше кажучи, передбачені законами зміни не тільки не мотивують громади до нарощування фінансових ресурсів у місцевому бюджеті, а й виступають дестимуляторами, оскільки реальне збільшення надходжень до місцевого бюджету становиться “невигідним”: чим більше громада заробляє, тим більше у неї заберуть. Окрім того, такий підхід підсилюватиме утриманські настрої в органах місцевого самоврядування

– простіше отримувати дотацію з державного бюджету, ніж розшукувати додаткові джерела надходження коштів.

Вважаємо, що намагання перекласти на місцеві бюджети додаткові витрати є зайвим навантаженням, яке суттєво обмежує їхні можливості щодо

реалізації заходів із розвитку й оновлення інфраструктури (матеріально-технічної бази закладів бюджетної сфери, заходів з енергозбереження, забезпечення належного та безпечного функціонування об'єктів житлово-комунальної сфери і транспорту в населених пунктах області) та суперечить вимогам ст. 85 Бюджетного кодексу України стосовно передачі державою [1].

Тому необхідно забезпечити передачу відповідним місцевим бюджетам додаткового фінансового ресурсу достатнього для якісного надання послуг та забезпечення соціальних гарантій.

Чинний механізм фінансового вирівнювання не стимулює громади до нарощування доходів, а навпаки, призводить до “зрівняння” становища бюджетів-донорів і дотаційних бюджетів щодо співвідношення доходів і видатків. Делегування і передача повноважень від держави до органів місцевого самоврядування дозволяє реалізувати принцип субсидіарності, здійснити децентралізацію, проте цей процес повинен супроводжуватися одночасною передачею фінансових ресурсів, що відповідає управлінському принципу адекватності завдань і ресурсів. Виконання делегованих та/або переданих державних функцій тільки частково допомагає, оскільки баланс доходів і видатків означає врівноваженість повноважень кожного бюджету і фінансових ресурсів на їхнє виконання.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні проблеми економіки: науковий економічний журнал / №9 (63), 2018р.
2. Аранчій В.І. Фінанси. Навчальний посібник. – К.: ВД "Професіонал", 2014. – 304с.
3. Бандурка О.М., Коробов М.Я., Орлов П.І., Петрова Н.Я. Фінансова діяльність підприємства: Підручник - К.: Либідь 2015 -312с.
4. Большенко С. Ф. Особливості формування місцевих бюджетів в європейських країнах [Електронний ресурс] / С. Ф. Большенко, Н. И. Никифорова.–Режим доступу http://www.nbuu.gov.ua/portal/natural/vcpi/TPtEV/2009_6/6_2009/3_Volchenko_dr.pdf.
5. Брігхем Є.Ф. Основи фінансового менеджменту: Підручник.: Пер. з англ.. - К.: Молодь, 2015- 1000с.
6. Бюджетне забезпечення територіальних громад України: тенденції останніх років // Галузевий моніторинг №9 / [Електронний ресурс] // Режим доступу до матеріалів: <http://dialogueauc.org.ua>
7. Бюджетний кодекс України від 8 лип. 2010 р. № 2456 –VI (із змінами). URL: [http:// zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17](http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2456-17).
8. Бюджетний моніторинг: аналіз виконання бюджету за 2017 рік. Інститут бюджету та соціально-економічних досліджень [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ibser.org.ua>
9. Бюджетний моніторинг: Аналіз виконання бюджету за 2018 рік [Електронний ресурс] // – Режим доступу: http://www.ibser.org.ua/UserFiles/File/Monitoring%20Quarter%202015/KV_II%D0%86_2017_Monitoring_ukr.pdf
10. Господарський кодекс України від 16.01.2003р. № 436-IV, зі змінами та доповненнями– [Електронний ресурс]. –rada.gov.ua.
11. Державна казначейська служби України - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.treasury.gov.ua>.

12. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua
13. Децентралізація: місцеві бюджети 159 об'єднаних територіальних громад. – Фінансово-аналітичні матеріали, 2016.–308с.– Електронний ресурс. – Режим доступу: http://decentralization.gov.ua/pics/attachments/Monitoring_OTG.pdf.
14. Дзюбик С., Ривак О. Основи економічної теорії -- К.: Основи, 2012р. - 336с.
15. Долженко І.І. Передача децентралізації місцевого самоврядування в Україні / Режим доступу:<http://oaji.net/articles/2014/797-1409307253.pdf>.
16. Европейская региональная политика: источник вдохновения для стран, которые не входят в ЕС. [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://ec.europa.eu/regional_policy/sources/docgener/presenta/international/external_ru.pdf
17. Економічний словник-довідник за ред. док. ек. наук, проф. С.В.Могерного - К.: Феміна 2017 - 385с.
18. Закон України «Про державний бюджет України на 2015 рік» 28.12.2014 № 80-VIII [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rada.gov.ua>
19. Закон України «Про державний бюджет України на 2016 рік» від 25.12.2015 р. № 928-VIII [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rada.gov.ua>.
20. Закон України «Про державний бюджет України на 2017 рік» від 21.02.2017 № 1860-VIII [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rada.gov.ua>
21. Закон України «Про державний бюджет України на 2018 рік» від 06.12.2017 № 2648-VIII [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rada.gov.ua>
22. Закон України «Про державний бюджет України на 2019 рік» остання редакція від 23.03.2019 №2629-VIII, 2696-VIII [Электронный ресурс]. Режим доступа: <http://rada.gov.ua>.
23. Закон України «Про Державний внутрішній борг України». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2604-12>

24. Інфографіка: фінансова децентралізація. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.malinrda.gov.ua/infogr.pdf>.

25. Конституція України від 26 червня 1996 року– [Електронний ресурс]. –
rada.gov.ua.

26. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні / схв. Розпорядж. КМУ від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-p>.

27. Державна фіскальна служба України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://sfs.gov.ua/>

28. Міністерство фінансів України // URL: <https://index.minfin.com.ua/>

29. Міхеєнко Т.В. Формування доходів місцевих бюджетів: теоретичні і практичні аспекти / Т.В. Міхеєнко // Актуальні проблеми економіки. – 2015. – № 12(66). – С. 39–44.

30. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. URL: http://decentralization.gov.ua/monitoring2019_10_ua

31. Національний банк України Режим доступу: <https://bank.gov.ua/>

32. Ніколаєва О.М Місцеві податки і збори в світлі прийняття Податкового кодексу України. - [Електронний ресурс]. - Режим доступу:<http://archive.nbuv.gov.ua>.

33. Нінбахт Е. Гропеллі А. Фінанси: Пер. з англ.. - К.: Основи, 2017 - 384.

34. Нова архітектура бюджетної системи України: ризики та можливості для економічного зростання [Електронний ресурс] [Молдован О.О., Жаліло Я.А., Шевченко О.В.] ; за ред. Я. А. Жаліла. – К.: Нац. ін-т стратег. дослідж., 2010.–35с.//Режим доступу:<http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/architektura-ca599.pdf>

35. Основні напрями бюджетної політики на 2018–2020 роки. URL: <https://minfin.gov.ua/uploads/redactor/files/%D0%9E%D0%9D%D0%91%D0%9F%202018-2020.pdf>

36. Павлюк К.В. Формування доходів місцевих бюджетів / К.В. Павлюк // Фінанси України. – 2013. – № 4. – С. 24–37.

37. Патицька Х.О. Фінансова децентралізація як основа формування самодостатніх територіальних громад / Х.О. Патицька // Ефективна економіка. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4412>.

38. Податковий кодекс України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI (із змінами). URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

39. Самуельсон П. Економіка. Підручник. – Львів: Світ, 2016. – 495с.

40. Стратегічне управління: Навч.-метод. посіб. / за ред. З.Шершньова – К.: КНЕУ, 2017. –198с.

41. Управління фінансовими ресурсами місцевих бюджетів Львівщини: проблеми та напрями підвищення ефективності / І.З. Сторонянська, М.А. Козоріз, С.А. Давимука [та ін.] ; НАН України. Інститут регіональних досліджень ; за ред. д. е. н., проф. І.З. Сторонянської. – Львів, 2015. – 93 с.

42. Фінансова децентралізація: «підйомні» для громад // Конституційна комісія. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://constitution.gov.ua/publications/item/id/47>.

43. Цивільний кодекс України від 16.01.2003р. № 435-IV, зі змінами та доповненнями– [Електронний ресурс]. –rada.gov.ua.